

בענין מדרגת יוצאי מצרים

מו"מ עם רבי יצחק אייזיק שר

בחבורות "כנסת ישראל" סלבודקה אר"י שנת תש"ב, נדפסו ב' מאמרים מראש ישיבת סלבודקה רבי יצחק אייזיק שר, בהם נתבארו דרגת יוצאי מצרים שהיו כמלאכי מרום. במאמר הראשון נתבאר עיקר היסוד, ובמאמר השני הביא רבי אייזיק שר כמה שאלות שנשאל על מאמרו הראשון, ויישבם ע"פ דרכו. מרן כתב השגות על שני המאמרים, ונדפס בזה כל סדר הדברים.

הרב חיים יצחק אייזיק שר
ראש הישיבה כנסת ישראל בסלבודקה
כעת בירושלים עיה"ק ת"ו

יציאת מצרים

הרצאה בכנוס אגודת המוסר, ר"ח ניסן תש"ב, פעה"ק ירושלם ת"ו.

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה, ומרור כו'. מרור - על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים (פסחים קט"ז).

וחרוסת זו על שום מה, על שום שהחרוסת, זכר לתפוח, וזכר לטיט (פסחים שם). זכר לטיט יודעים אנו, שהוא חלק מהמרירות שהיה בחומר ובלבנים, אבל זכר לתפוח מהו, פירש"י (שם) שהיו ילדות בניהן בלא עצב, שלא יכירו בהן המצריים, דכתיב תחת התפוח עוררתך. התפוח - מזכיר לנו את האהבה שאוהב ה' את ישראל, והנסים שעשה להצדקניות שהיו ילדות בלא עצב: והמרור - מזכיר לנו את המרירות, שמררו המצריים את חיי אבותינו. ויש לשאול, מהי השייכות בין שתי הזכירות - שמטבילין המרור בחרוסת.

אמנם המתבונן רואה, שמצוה זו באה ללמדנו את רום ערכם של אבותינו, שעמדו במבחן המרירות, ועמדו באמונתם לקבל הכל באהבה, עד שזכו לנסים גלויים ונפלאים. שילדו בלא עצב. נסים שהמתיקו להם את המרירות שמררו המצרים את חיייהם.

וכשנתבונן כראוי בענין זה, נצליח לעמוד על האמת, ולהוציא מהלב שבשתא אחת גדולה שנקלטה בנו: שבשתא שהיא סבה חזקה: לקלקולים רבים בדעת ההמונים, וגם לחכמים גדולים שנסתבכו בה, שרבים וכן שלמים גגוזו ועברו, לחשוב כדבר אמיתי, שהדור ההוא שיצא ממצרים, היו במצב שפל וגס, מפני שנכנעו בעבדותם, עבודת פרך שעבדו במצרים, והיו שקועים בע"ז כמותם - שפלות הרוח וגסות ההרגש, כדרך העבדים הבזויים והשפלים (עיין אבן עזרא, פ' בשלח פסוק התייצבו וראו, ופ' יתרו פסוק ואתה תחזה).

עלינו להסתכל בגלות מצרים, באספקלריא מאירה של דברי חז"ל, שדבריהם קבלה אמת ואמונה, ויתגלו לפנינו תמונות נפלאות מחיי הצדיקים ההם: ויתברר לנו באמת, שהדור ההוא - שהיו תלמידי יעקב אבינו וזכו להיות תלמידי משה רבינו - עמד על מצב מאד גבוה ברוח, ממש כמלאכי מרום.

דרש רע"ק: בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים - בשעה שהולכות לשאוב מים, הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן, ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופתות שתי קדרות, אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותם וסכות אותם ומאכילות אותם ומשקות אותם ונזקקות להם בין שפתים וכי וכיון שמתעברות באות לבתיהן, וכשמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר תחת התפוח עוררתיך, והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותם כחי זו שמשפרת את הולד כו', ומלקט להם שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש, שנאמר ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור, וכיון שמכירין בהם המצרים באים להורגן, ונעשה להם נס ונבלעים בקרקע, מביאין שורים וחורשין על גבן, לאחר שהולכין היו מבצבצין ויוצאין כעשב השדה, שנאמר רבבה כצמח השדה, וכיון שמתגדלים באין עדרים עדרים לבתיהן כו', וכשנגלה עליהם הקב"ה על הים, הם הכירוהו תחילה, שנאמר זה אלי ואנוהו (סוטה יא:).

ובמדרש רבה פ' בשלח (פכ"ג ח) איתא: ר' יהודה אומר מי אמר קלוס להקב"ה: התנוקות, אותן שהיה פרעה מבקש להשליך ליאור, שהן מכירין להקב"ה: כיצד - כשהיו ישראל במצרים והיתה אשה מבנות ישראל מבקשת לילד, והיתה יוצאת לשדה ויולדת שם וכיון שהיתה יולדת עוזבת הנער ומוסרת אותו להקב"ה ואומרת: רבון העולמים אני עשיתי את שלי ואתה עשה שלך. א"ר יוחנן מיד הי' יורד הקב"ה בכבודו כביכול, וחותר טיבורן מרחיצן וסכן כו', והיה נותן ב' טינרין בידו אחד מניקו שמן ואחד מניקו דבש, שנאמר ויניקהו דבש מסלע כו', וכיון שהיו גדלים היו נכנסין לבתיהן אצל אבותיהן, והיו שואלים להם: מי הי' זקוק לכם, והיו אומרים להם: בחור אחד נאה ומשובח הי' יורד ועושה לנו כל צרכנו, שנאמר דודי צח ואדום דגול מרבבה, וכיון שבאו ישראל לים היו אותן התנוקות שם והם ראו להקב"ה בים התחילו אומרים לאבותיהם זהו אותו שהי' עושה לנו כל הדברים כשהיינו במצרים שנאמר: זה אלי ואנוהו.

מצוה רבה הוא וחוב קדוש עלינו שלא לעבור במהירות על תמונה זו שציירו חז"ל לפנינו ממעשיהן של הנשים הצדקניות בדור ההוא, רק להסתכל ולהתבונן הרבה הרבה בספור נפלא זה שמסרו לנו חז"ל, שאז נתרומם אל על, אל שמי מרום לחזות בנועם ה', עד היכן מגיע רום מעלת צדקת אבותינו הק' במצרים, ונצליח להכיר ולהרגיש אחת מן אלף מאותן ההרגשות האציליות, וההכרות השמימיות, בדעת אלקים, שהיו בלבבות האמהות הקדושות ההן, שמסרו נפשן למלא רצון ה' להרבות זרע ישראל כחול הים.

יש במעשים אלו מעין נסיון העקידה, וכיון שלא נצטוו מה' לעשות כזאת יש אולי גם יתרון על העקידה. להפקיר בן הנולד ולומר לפני הקב"ה אני עשיתי את שלי ואתה עשה את שלך, הן מעשים אשר לא יעשו ע"פ טבע האנושי כפי הנוהג שבעולם, אין זאת שהיו הנשים האלו כמו מלאכי מרום בלא כל רגש גופני, שהרי מקרא מלא הוא, התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה: אלא שלא שכחו ולא התאכזרו כלל האמהות האלו, כי בטחונם בה' היה ברור אצלם כיום, ומסרו פרי בטנם לפדגוג נאמן שלהם.

ונביא עוד מאמר אחד להסתכל ולהתבונן בו: תנא עמרם גדול הדור הי', כיון שגזר פרעה

הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר לשוא אנו עמלים, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולם וגירשו את נשותיהם, אמרה לו בתו: אבא, גזירתך קשה משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות, פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה גזרת בעולם הזה ובעולם הבא, פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר ותגזור אומר ויקם לך. עמד והחזיר את אשתו. עמדו כולם והחזירו את נשותיהן. פירש"י: אלא בעוה"ז, שנולדים ומתים חוזרים וחיים הן לעוה"ב, אתה גזרת בעוה"ז ובעוה"ב, שכיון שאינם נולדים אינם באים לעוה"ב. (סוטה י"ב).

הנה אחר שלמדנו כאן סוד גדול וחשוב בענין העוה"ב, שהנשמות הנמצאות בעולם העליון טרם ירדו לדור עם הגוף בעוה"ז אינם נמצאות באותו העולם המכונה עוה"ב, ורק על ידי ההתחברות עם הגוף הגשמי בעוה"ז הן זוכות לחיי העוה"ב. וכך מפורש בסנהדרין ק"י, קטן מאימתי בא לעוה"ב, רבינא אמר משעה שנזרע, פירש"י משעה שנקלט הזרע במעי אשה, אפילו הפילה אמו ונמחה יש לו חלק לעתיד, דכתיב (תהלים כב, לא) זרע יעבדנו, והכי אמר בכתובות קי"א נבלתי יקומון (ישעיה כו, יט), לרבות נפלים.

יש לנו עוד ללמוד מזה גם גדלותם של עמרם וההולכים אחריו, וביותר גדלותם של הנשים הצדקניות אלו, שהסכימו להוליד בנים ולהצטער בצער קשה ממות, לראות את בניהם מושלכים היאורה, ובשביל מה - לעשות חסד עם הנשמות הנמצאות בעולם העליון, שאין להם הזכות לחיי העוה"ב, שכך היתה טענת מרים לעמרם אביה, שגזירתו שגירש את אשתו קשה משל פרעה.

דעת אלקים באהבת חסד במדרגה נפלאה כזאת, אפשר למצוא רק אצל האבות הקדושים שהיו גדולים ממלאכי השרת, והם הם העמידו את הדור ההוא שהיו משועבדים בעבודת פרך, חזו לגילוי שכינה ויציאה ממצרים ביד רמה. וכל משכיל מבין, שלא היו צדיקים אלו יחידים בישראל כי הצדיקים והצדקניות הללו היתה השפעתם על העם גדולה מאד, לא בדרשותיהם כי אם במעשיהם, ואלפים ורבבות נמשכו אחריהם. הבה נסתכל נא מעט בבתי הצדיקים ונצייר לנו כמו חי את חייהם בזמן הוא כפי התאורים שספרו לנו חז"ל בגמרא ובמדרש.

כיון שהגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, ובלא עצב בלא כל חבלי לידה הניחה שמה ששה ילדים, ואמרה אני עשיתי את שלי ואתה עשה את שלך, וחזרה לביתה בשקט ובשלום כאלו לא קרה שום דבר, וכן נהגה לעשות מדי שנה בשנה, למסור לשמים בעין יפה ששה ילדים, ולחזור לביתה לשלום. ובאמת היה לה על מה לסמוך להיות שלום ושקט במעשי, כי אחרי שראתה את חסדי ה' שילדה בלא עצב שלא כמנהג העולם, היתה יכולה לסמוך על נסים, ולמסור להקב"ה את הילדים ג"כ, שיפקחו עליהם מלאכים מן השמים: ואחרי שחלפו עברו עשרה או עשרים שנים, נתגדלו הילדים האלו בנסים גדולים, ע"י בחור נאה ומשובח שנשלח להו ממרום, וחזרו לביתם עדרים עדרים, והכירו את אבותיהם, ותהי שמחה גדולה בבית: האם אפשר לצייר במלים שמחה שלמה כזו, כשנכנסו לבית חמישים או מאה בחורים יפים באין כל מום, בשמחה ורננה, כמנהג הנערים, וקוראים אמא אמא השלו' לך, הדאגת לנו, ואיפא נמצא האבא היקר לכלנו: והנה אביהם בא מן השדה, מעבודת פרך

שעבד כל היום, התחילו כלם ביחד לספר נפלאות ה' מכל מה שעבר עליהם, איך נזונו כל העת על ידי בחור נאה ומשובח, שהיה יורד מן השמים ועושה להם כל צרכיהם וסיפק להם דבש מסלע ושמן מחלמיש צור, ממש דומה למן מן השמים ומים מן הסלע שנתן משה רבינו לישראל במדבר, וספרו איך שנצלו מן המצריים שרדפו אחריהם לחפשם ולהרגם, שנעשו להם נסים ונבלעו בקרקע, ואח"כ בצבצו ויצאו כצמח השדה, שהוא דבר נפלא כמו קריעת ים סוף לישראל. והאם הצדקנית מספרת איך שלא נצטערו עליהם לא בצער עיבור ולא בחבלי לידה, כי בטחה בה' שעין ה' על יראיו למיחלים לחסדו.

והאב, מה הוא מספר: מהמכות שהוכה היום, הרדיפות והבזיונות שהגיעו לו מהמצרים הרשעים צוררי ישראל העומדים עליהם לכלותם, ואומר לבניו שבעוד ימים אחדים יבואו המצרים המחפשים בבתי ישראל ויקחו אותם ג"כ לעבודת פרך.

אבל מה גדלה השמחה והשחוק בבית ההוא, היש במרירות ספור האב לערבה, יודעים הם בבירור שדבר ה' הוא המרירות, והתפוח עם עדר הנערים, ממתקים את המרירות, שכלא הוא נחשב בעיניהם, ותהום השכונה כולה מקול רנה וישועה באהלי צדיקים, ואשה מספרת לחברתה פרסומא ניסא בהלל והודיה לה, עד היכן מגיע ימין ה' עושה חיל, להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב.

ומה היו הנשים הכשרות והצנועות השכנות של אלו הנשים צדקניות יכולות לספר, - הלא רק בכיות ואנחות: איך ילדו בנים בביתן, בעצב ובצער כמנהג העולם: והטמינו את הילדים שנה או שנתיים בפחד וצער לאין שעור מפני המצרים המחפשים בבתיים אחרי כל בן להמיתו: ולבסוף הביאו המחפשים הרשעים עמהם ילדי מצרים שועלים קטנים מחבלים כרמים, ועל קריאותיהם של הילדים המחבלים ענו הילדים הטמונים ונשמע קולם, קול צפצופם של יונתי בחגוי הסלע אל הנץ הרודף אחריהם: ונמצאו הילדים במחבואיהם, ונחטפו באכזריות רבה מידי אמהותיהם, שצעקו אחריהם בכל עומק הצער של האם על בני' (מדרש רבה שה"ש על הפסוק אחזו לנו שועלים). והנשים הצדקניות נחמו את האומללות האלו, והסבירו להם בפשטות: שכל אשה חכמת לב ביד' אשרה וטובה, ולכן לכו ונלכה כלנו יחד לאבינו שבשמים, - מסרו את בניכם לרחמי שמים המרובים, ותהיו כמונו, אם הבנים שמחה.

נפלאות ה' אלו, שנגלו ונתפרסמו בין שדרות העם, השפיעו על הכל, לדעת את ה' ולהאמין ולבטוח בו באמת - עד שסבלו את עול הגלות באמונה ורוממות הנפש, ועמדו במבחן שלא להרהר אחרי מדותיו של הקב"ה, כמו שעמדו אבותיהם הקדושים בכל הנסיונות הקשים שנסה אותם ה'.

כי יש לנו לשער בנפשנו, מה חשבו ומה הרגישו הילדים האלו, שנתגדלו בדעת אלקים, בידיעה ברורה שאין כמותה, כשבאו השוטרים והנוגשים לכוף אותם לעבודת פרך, בכל הענויים שהטילו עליהם הרשעים, הלא ידעו בנפשם כי דבר ה' הוא לקדש ש"ש, ולקבל את הכל באהבה, ומחשבתם היתה אחת, שענויי הגלות הם ממש כמו אותו כבשן האש שירד בו אביהם אברהם כשהפילו נמרוד הרשע, ושאין להתרעם על הרשעים שנתנו בו כ"כ הרבה עצים וגפרית להגדיל המדורה, ואין להתחנן לפנייהם שיקררו מעט את הכבשן, שלא יהיה

כ"כ בוער בלהבות, רק עליהם להתחזק באומץ לב, למות מות גבורים על קדוש שמו ית' והנשאר בחיים ג"כ קדוש יאמר לו, כמו אברהם אבינו שיצא בשלום ונצח את העולם כלו נצחון האמת על השקר.

והם הם שזכו להכיר את ה' כשנגלה עליהם על הים, וראו לפנייהם אותו הבחור הנאה ומשובח שפרנס אותם בקטנותם בדבש מסלע ושמן מחלמיש צור, ואמרו בשירתם זה אלי ואנוהו.

על ידי השקפה בהירה זו רואים אנו בגלות מצרים שהיתה עבדות של מלכים, בני מלכים, בני נביאים עבדו עבודת פרך - ובטרם הספיקו המצרים לשבור גאון רוחם ולהשפילם כעבדים, נגלה עליהם הקב"ה וגאלם.

והרי חשבון פשוט לפנינו, כמאה שנים היו הם השליטים בארץ, והמצרים מכבדים ואוהבים אותם על הנהגתם הטובה, שנאמר ויפר את עמו מאד ויעצימהו מצריו הפך לבם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו (תהלים ק"ה), ואחר כך כשקם מלך חדש בהבה נתחכמה לו פן ירבה, והפך ה' את לבם מאהבה לשנאה וישימו עליו שרי מסים למען ענותו, עברו עוד כשלושים שנה עד שהורידו המצרים אותם מגדולתם, עד שהעבירו אותם בעבודת פרך, מתחלה בפה רך ולבסוף בפרך ובכל עבודה קשה, ולא הי' קושי השעבוד רק שמונים וששה שנים (מד"ר שמות) שגזרו להשמידם, להשליך כל בן הילוד היאורה, למרר את חייהם בכל עבודה קשה. בזמן קצר כזה אי אפשר לשבור גאון רוחם של בני מלכים שהביטו על מעניהם בעין בוז וגאון מלכות.

ואיך אפשר להשפיל רוממות הנפש של בני נביאים - האבות והאמהות עושים חסד עם הנשמות בעולם העליון, שיזכו לחיי העוה"ב, ובשבילם הם מולידים בנים - מאכל לתניני יאור מצרים, אבות ואמהות היכולים להפקיר את בניהם על השדה בבטחון בה' ית' באמרם: אנחנו עשינו את שלנו ואתה עשה את שלך: ואלו הבנים הנולדים מהצדיקים האלו, ניצולים, ניזונים ומתפרנסים על ידי מלאכי מרום בנסים ונפלאות. - המה כלם כאחד רואים נפלאות במצולת הגלות, עובדים את ה' מאהבה ושמחים ביסורים, מטיילים בכבשן האש של מעניהם ושמחים בקדוש שם שמים שבא על ידם - בנים כאלו מתעלים על כל עבדות ושפלות, כי הם עבדי ה' שרי קדש, שרי אלקים במרום.

הנה אנחנו מטבילים חזרת בחרוסת לקיים מצות אכילת מרור, ומרגישים שהחזרת אין בה מרירות ויש רצון להוסיף מעט תמכא כדי להרגיש מה מהמרירות, אבל האמת הוא כפי האמור בטעם מצוה זו, שהאכילה היא לזכר וימררו, שהמצרים רצו למרר את חיי אבותינו ולא יכלו להם משום שהמרירות היה טבול בחרוסת שהוא התפוח, ששם נגלה עליהם הקב"ה כביכול ועשה עמהם ניסים פלאים, שהפיגו את המרירות ובטלו את הקפא, הוא הארס שבמרירות (פסחים קט"ו), וזוהי מצותנו בגלותנו המר והנורא הזה, שאנחנו בעוה"ר בגלות של הסתר פנים, שאמרו חז"ל כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם (חגיגה ה), שאין הקב"ה נגלה על חסידי וקדושי עמנו לעשות להם נסים גלויים כמו לאבותינו. והמרירות של גלותנו, הוא מרור בלא שום חרוסת, שעלינו להתחזק באמונה ובדעת אלקים, על ידי שנטבול את המרור בתוך החרוסת, לזכור מה שראו אבותינו הק', אהבת הקב"ה לישראל תחת התפוח, כדי להפיג

ולבטל את הקפא והארס שבמדור: ולדעת ג"כ צדקת אבותינו בגלות מצרים, שבטחו בה' באמת בכל לב, למסור בניהם לה' כמו הפקר תחת התפוח, ולומר עשינו את שלנו ואתה עשה את שלך, והם טיילו בכבשן אש הגלות בהתענגם על ה' לעבוד מאהבה ולשמוח ביסורים, ומה מאושרים אנחנו שיצאנו יחד עם אבותינו לחרות עולם, שהקב"ה אתנו בכל מקום שאנחנו נמצאים, וחייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים יחד עם אבותינו הקדושים, שהראו באצבע ואמרו זה אלי ואנוהו, זהו מי שזן ופרנס אותנו במצרים.

כן נזכה בימינו אלה שיפקח ה' את עינינו לראות ולהכיר את שלוחי הקב"ה המסתתרים במנהגי הטבע וזנים ומפרנסים אותנו ממש דבש מסלע ושמן מחלמיש צור, ומצילנו מהרשעים האכזריים בנסים פלאים, ויהיה לבנו נכון לפני ה' שיעשה הטוב לנו כרצוננו, כנאמר שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עליכי, עד שנוכל לומר זה אלי ואנוהו, כמותם, במהרה בביאת המשיח.

יוצאי מצרים

מלואים להרצאה בכנוס אגודת המוסר, ר"ח ניסן תש"ב, פעה"ק ירושלם ת"ו.

בעזה"י בארנו במאמרנו הקודם, רום ערכם של אבותינו שנשתעבדו בגלות מצרים, והצלחנו להתבונן מעט בחיי הקדושים ההם, שסבלו את עול הגלות באמונה בהתרוממות הנפש, כאברהם אבינו בכבשן האש, והיו עובדים מאהבה ושמחים ביסורים לקדש שם שמים בעולם, שלא להרהר אחר מדותיו של הקב"ה, בתיאורים נפלאים שמסרו לנו חז"ל בקבלתם הנאמנה מהאבות והאמהות עם התנוקות בדור ההוא, שזכו להכיר את ה' מקטנותם, עד שהראו באצבע כשאמרו שירה על הים זה אלי ואנוהו.

עתה מצאתי לנכון להוסיף ביאור, במאמרי חז"ל שנראים בהשקפה ראשונה כאלו הם סותרים לאמתת דברינו אלו, ומאמרים אלו שגורים בפי כל, לחזק את השבשתא שנקלטה בהם מימי ילדותם, לראות מתוך חשכה את האדם שהוא עמוד, ולחשוב כדבר ברור שהדור ההוא שיצא ממצרים היה במצב שפל וירוד בעבודת פרך, ובעבודה זרה, שהיתה במצרים, שדבר זה אין להעלות על הדעת כי טעות גמור הוא כמו שבארנו במאמרנו הקודם.

כבר ידוע מאמרם ז"ל (בתנחומא²), על הפסוק או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, שהיו אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, ולא ה' מדת הדין נותנת שיעלו לעולם, ואלולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה לא היו ישראל נגאלים ממצרים לעולם. ובמד"ר שמות (פ"א) אמרו: כשמת יוסף הפרו ברית מילה, אמרו נהי' כמצרים, וכיון שעשו כך, הפך הקב"ה את האהבה שהיו המצרים אוהבים אותם, לשנאה, שנאמר הפך לבם לשנוא וגו'. והרבה יותר מזה נאמר מפורש במקרא בנבואת יחזקאל (כ ה): כה אמר ה' וכו' ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני ה' אלקיכם וכו' ואומר אליהם איש שקוצי

עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני ה' אלקיכם וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים, ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים, ואוציאם מארץ מצרים. פירש"י ע"פ חז"ל ואומר אליהם, אהרן ניבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב"ה אל משה בסנה, וזהו שנאמר (שמואל א ב) לעלי, הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים, וימרו בי, הם הרשעים רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפילה, כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל, אחד מחמשה וכו'.

אבל המתבונן כראוי רואה, שרש"י דקדק בלשונו הק' וכתב וימרו בי - הם הרשעים רובם של ישראל, ללמדנו דעת למה היתה מדת הדין נותנת שלא יהיו ישראל נגאלים ממצרים לעולם, מפני שהעולם והמדינה הכלל והפרט נדונים עפ"י רובם, ואם רובו חייב גם המיעוט הזכאי מתחייב בדינו, אלא שהקב"ה אסר עצמו בשבועה, להוציא את הרשעים מכלל ישראל, גאל את המעוט הזכאי אחד מחמשה ממצרים ביד חזקה.

והמיעוט הזה היה נעזר מהקב"ה, באהבתו את ישראל, כנאמר תחת התפוח עוררתיך, בזה שהראה לצדיקים יחידי סגולה שבדור ההוא נסים גלויים ומאד נפלאים, עד שהיה בכחם להשפיע על אחרים הכשרים בעם, שיהיו נמשכים אחריהם להכיר את ה' ולעבדו באמת, כמו שבארנו מה היו מעשיהן של הנשים צדקניות שבשבילן נגאלו אבותינו ממצרים, שזכו לנסים נפלאים שעשה עמם שילדו את בניהם בלא עצב, והילדים, נתגדלו בשדה על ידי מלאכים שליחי ה', ושבנו לביתם עדרים עדרים, ומתוך כך העמידו צבאות במצרים יודעים את ה' מילדותם, ואומרים על הים לאבותיהם זה אלי ואנוהו (פירש"י ויקהל על פסוק במראות הצובאות).

ואין מאמריהם סותרים זה את זה כי כל דבריהם אמת וצדק, שכיון שמת יוסף הפרו ברית מילה ואמרו נהי' כמצרים, מתוך רב שלוה וכבוד עושר ושררות, כי אכלו חלב הארץ, והמצרים היו נכנעים תחת ממשלתם שמשלו עליהם, בהשכל ודעת בצדק ובמשפט, עד שהיו כלם אוהבים אותם, ונתקיים בהם וישמן ישורון ויבעט, ויתערבו בגויים להתחתן עמם, ויסורו בניהם מדרכי אבותיהם, ללכת אחרי מנהגי המצרים ועבודה זרה שלהם, אז הפך הקב"ה את לבם לשנוא אותם והתחילו להורידם מגדולתם ולשעבדם כמנהג העולם. אלו שסרו מן הדרך הוסיפו לחטוא, בהשתדלות למצוא חן בעיני הגויים, לחנוף את עם הארץ ולהתערב עמם ביותר: ואלו הטובים שהחזיקו בדרכי אבותיהם התאמצו להתרחק מן הגויים להיות לגוי אחד, בצפי' לישועת ה' לסבול את עול הגלות, לקוות לגאולה, ולא שינו שמותם ולשונם, ולא דברו לשון הרע לפני הגויים להתרפס לפנייהם ולא היו פרוצים בעריות, לשמור זרע קודש לבלתי התחלל בעם הארץ עו"ז, וכשרבו הרשעים על הצדיקים, היתה מדת הדין נותנת לחייבם, רק זכותיהם של הצדיקים שבטחו על ה' ומסרו נפשם על קדוש שמו ית', עמדו להם שאסר הקב"ה את עצמו בשבועה לגאול אותם ולקרוא את שמו עליהם שהם עמו ונחלתו, ועוזבי ה' נכרתו ונאבדו מן העולם.

חלילה לנו לערבב הדברים, לומר על יוצאי מצרים שזכו להיות נגאלים ביד חזקה וגלוי שכינה על ידי משה רבינו, שעליהם אמרו חז"ל שעבדו ע"ז והפרו ברית מילה ואמרו להיות כמצרים שכל אלו הדברים נאמרו רק על הרשעים שמתו בשלשת ימי אפילה, כפי' רש"י או שנשארו במצרים כפי' התרגום יונתן (בריש פ' בשלח), והאמת הברור הוא שהיו אלפים ורבבות צדיקים וחסידים, שהיו תמיד מאוחדים במסירות נפש, עם הישיבה שיסד יעקב אבינו, והעמיד את לוי לראש הישיבה, וכל השבט לוי היה שלם עם ה' ללכת בדרכי אבותיהם הקדושים כמפורש ברמב"ם (ספ"א דע"ז). ועמרם ה' גדול הדור, ואהרן ומרים היו נביאים במצרים והם למדו תורת יעקב אביהם לכל בני ישראל שהיו נשמעים להם, וגם היו יחידים סגולה שראו את יעקב אבינו, וחיו כל ימי הגלות ויצאו ממצרים, שבודאי היתה השפעתם גדולה בתוך רבבות אלפי ישראל, כדתניא (ב"ב קכ"א) יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב אבינו ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ: וכן איתא שם דעמרם ראה את יעקב וקבל תורה בישיבתו מלוי אבי אביו וקחת אביו, ובסדר עולם פרק כ' איתא דבני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם חמשה הם היו נביאים שנתנבאו במצרים, והם בני בניו של יהודה ראש שבטי ישראל: ובמד"ר שמות, פ' ה' אמרו: מלמד שהיה בידן מגילות שהיו משתעשעים בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן, וכן איתא שם על פסוק ויאמן העם וישמעו כי פקד ה', על השמועה האמינו ולא על ראיית האותות.

הרי לפנינו ידיעות ברורות, מחיי הדורות ההם, כל ימי השעבוד במצרים, שהיתה אצלם ישיבה מרכזית, וששבט לוי כלו החזיקו אותה, ולימדו בה תורת יעקב אבינו לאלפים תלמידים שנמשכו אחריהם, וגם ה' להם ספרי מגילות בהעתקות עניני תורות וקבלות ונבואות, מהאבות הקדושים עם נביאים הרבה שנתנבאו להם, בשם ה' - הלואי והיה לנו בדורנו השפל, נביא אחד, והיו רובן של רשעים חוזרים בתשובה - והצדיקים והצדקניות שבדור, ראו נסים פלאים מפורסמים על ידי הבנים שילדו בלא עצב, ונתגדלו עדרים ועדרים ומלאו הארץ והעמידו צבאות רבות, שהכירו את הקב"ה מטל ילדות עד זקנה ועד שיבה, ואין כל פלא שהיה בדור ההוא ששים רבוא אנשי חיל יראי אלקים, הבוטחים בה' באמת והם זכו לשמוע דבר ה' מפי משה רבנו ע"ה, בכל האותות והמופתים שעשה לעיניהם עד שיצאו ביד רמה.

וכאשר הראה לי ת"ח גדול אחד את דברי הרמב"ם בה' עכו"ם פ"א, ואמר אלי ראה נא שהרמב"ם כותב מפורש נגד דבריו, שכך הוא לשונו שם: "עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהם ולעבוד עכו"ם כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עכו"ם, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותו, ומאהבת ה' אותנו ומשמרו אותה שבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של הנביאים ושלחו". ומשמע מדבריו שכל אותו הדור עבד ע"ז כמו המצרים, חוץ משבט לוי בלבד. אמרתי לו ודאי כך הוא, בכל שבט היה הרוב מהם עו"ז, אומרים נהיה כמו המצרים, אבל מה שכתב הרמב"ם וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, אין כונתו לומר שבאיזה זמן מועט, כמו יום או שנה, לא ימצא בכל בני ישראל איש יודע את ה', שזהו דבר שאי אפשר להעלות על הדעת, אחרי שכתב הרמב"ם שישיבת יעקב אבינו היתה קיימת אצל שבט לוי, כי את לוי העמיד אביו יעקב לראש ישיבה, וכל שבט לוי מעולם לא עבד ע"ז.

היאך אפשר שבזמן מועט יתקלקלו הלויים בשיר התורה שלהם, אלא ברור בכוונת הרמב"ם שהוא בא לבאר הענין שבזמן הארבע מאות שנה היו גם בני שבט לוי מתקלקלים, כי המיעוט נמשך אחר הרוב, כיון שבכל שבט ושבט היו רובם עו"ז ורק המיעוט מהם החזיקו בתורת יעקב אבינו עה"ש, ומדרך ברייתו של אדם הוא נמשך אחר חבריו בדעות ומנהגים, אפילו המרובים אחרי המועטים וכל שכן המועט אחר הרוב, שהם השליטים בארץ.

בואו ונחזיק טובה לאדמו"ר זצ"ל שהאיר את עינינו באור האמת, להכיר את אבותינו הקדושים בהכרה אמיתית וברורה, שהשכל הישר מחייב זאת, שהיו במצרים העם כלו בני מלכים ובני נביאים שליטי ומנהיגי הארץ, ומתוך רוב שלווה עושר וכבוד ותענוג וחיי העושר והשלטון נרחקו הרוב שבאומה ממסורת אבותיהם נתערבו בגויים. אבל המיעוט שבעם שנמשכו אחר שבט לוי והנביאים שהיה להם ולמדו תורת יעקב אביהם בישיבתו שהוא בעצמו לימד תורת ה' לבניו ובני בניו, והם היו כולם כאחד צדיקים וחסידים חכמים ושלמים, יודעים את ה', אלקי אבותיהם ובוטחים בו בלב שלם. עובדים מאהבה ושמחים ביסורים, יודעים לעמוד בנסיון כאבותיהם: כמאמרם ז"ל: צהלי קולך בת גלים צהלי קולך בדברי תורה בבתי כנסיות, בת גלים ברתהון דגלוואי בתו של אברהם שירד מצרימה, בתו של יצחק שהלך גררה, בתו של יעקב שהלך פדנה ארם (פתיחתא דחכימי, איכה רבתי), ושמחים ביסורים להכיר את ה' ונפלאותיו וחסדיו בתוך יסורי הגלות, ומצפים לגאולה כדי שיתקדש שם שמים בעולם, לא רק להנצל מהצרות, שהם היו מחבבים את הצרות, והנס של גאולה היה חביב עליהם, להזכירו לשבחו של הקב"ה (שבת יג:). - צרות הגלות היתה מסכת של תורה ודעת אלקים, שלמדו אותה ונתעלו בשלמותה, ושמחת הגאולה היתה כסיום המסכת ששמחו בבקאותה וחכמתה, ובגאון מלכות יש לנו להתגאות ולומר אשרינו שאנחנו בני אבותינו מלכים ונביאים.